

Prawo cywilne jako narzędzie przeciwdziałania naruszaniu poczucia bezpieczeństwa przez hejt

Streszczenie

Artykuł przedstawia analizę hejtu jako zjawiska naruszającego poczucie bezpieczeństwa i inne dobra prawne chronione przez prawo cywilne. Analizuję w nim zakres podmiotów, które mogą wystąpić z roszczeniami, jak i podmiotów, które zobowiązane są zaspokoić roszczenia osób dotkniętych skutkami hejtu. Przedstawiam też katalog roszczeń, z którymi ofiary hejtu i inne osoby (w szczególności najbliżsi członkowie rodziny) mogą występować. Wszystko to ma na celu znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy prawo cywilne jest (a właściwie może być) właściwym narzędziem w walce z hejtem i jakie są jego wady i zalety w porównaniu z dotyczącymi hejtu regulacjami prawa karnego i administracyjnego.

Słowa kluczowe: mowa nienawiści, interesy osobiste, Internet, odszkodowania, ochrona dóbr osobistych, środki ochrony

Wstęp

Hejt, w tym cyberhejt, oraz mowa nienawiści jako zjawiska społeczne są przedmiotem zainteresowania m.in. socjologów, psychologów, pedagogów (wszak media społeczne stały się już miejscem, gdzie odbywa się proces socjalizacji młodych ludzi), politologów, czy dziennikarzy, ale także prawników. Zainteresowanie problematyką wzrasta w sposób naturalny, z uwagi na rozwój nowych form komunikacji i zmiany w sposobie komunikacji społecznej (w tym łatwość wyrażania anonimowych wypowiedzi o dużym zasięgu odbiorców), a momentami narasta falami, w związku z wydarzeniami szeroko komentowanymi w mediach (w tym w mediach społecznych), jak samobójstwa, łączone z działalnością hejterów

skierowaną wobec konkretnej osoby¹, bądź głośne zabójstwa, łączone z wypowiedziami o charakterze mowy nienawiści².

Jako zjawisko prawne hejt jest przedmiotem zainteresowania różnych gałęzi prawa, a w najszerszym chyba zakresie prawa karnego. Kodeks karny przewiduje penalizację takich czynów jak propagowanie faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwowego oraz nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych lub wyznaniowych (art. 256 k.k.), znieważenie grupy ludności albo poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów naruszenie nietykalności cielesnej innej osoby (art. 257 k.k.), zniesławienie (art. 212 k.k.), zniewaga (art. 216 k.k.), obraza uczuć religijnych (art. 196 k.k.). Przedstawiciele innych dziedzin prawa interesują się hejtem w mniejszym stopniu, aczkolwiek czynią go przedmiotem swoich, często pionierskich, opracowań (co wynika z istoty i nowości samego zjawiska). Można podać przykłady wypowiedzi przedstawicieli prawa administracyjnego (dot. nadzoru mediów przez Krajową Radę Radiofonii i Telewizji, weryfikacji osób pełniących funkcje publiczne, możliwości wszczynania postępowań dyscyplinarnych wobec osób posługujących się hejtem lub mową nienawiści), cywilnego (tutaj najczęściej ograniczając się do oceny hejtu w świetle art. 23 i 24 k.c.), a nawet międzynarodowego (co wynika z globalnego charakteru sieci Internet z jednej strony oraz konieczności wypracowania minimalnego standardu ochrony prawnej dla różnych systemów prawnych na świecie z drugiej strony)³.

W artykule nie rozstrzygam kwestii definicyjnych pojęć „mowa nienawiści”, „hejt” i „cyberhejt”. Z jednej strony opracowania takie i próby definicji już się pojawiły, z drugiej zaś, nie wypracowano dotąd jednolitego stanowiska, w szczególności – co prawnika interesuje najbardziej – w języku prawnym albo

¹ Np. w Australii 8-latką Amy Everett zaczęła występować w reklamach kapeluszy kowbojskich znanej na tamtejszym rynku marki. Stała się znana, co łączyło się z pojawieniem się internetowego hejtu wobec jej osoby. W wieku 14 lat popełniła z tego powodu samobójstwo. Również polskie media przedstawiają przypadki samobójstw nastolatków prześladowanych w Internecie (np. przypadek 14-letniego Dominika Szymańskiego).

² Jak np. sprawa zabójstwa Prezydenta Gdańska Pawła Adamowicza, wywołująca debatę na temat mowy nienawiści w polityce i mediach, nie tylko w Internecie.

³ Zamiast wielu zob. np.: *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, red. R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, A. Bodnar, A. Gliszczyńska-Grabias, Warszawa 2010; *Mowa nienawiści w Internecie: jak z nią walczyć?*, red. D. Bychawska-Siniarska, D. Głowacka, Warszawa 2013; M. Woźniński, *Prawnokarne aspekty zwalczania mowy nienawiści*, Warszawa 2014; E. Szymczak, *Hejting jako przykład współczesnego zagrożenia w przestrzeni społecznej*, „Studia Edukacyjne” 2015, nr 37, s. 91-104; M. Juza, *Hejterstwo w komunikacji internetowej: charakterystyka zjawiska, przyczyny i sposoby przeciwdziałania*, „Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja” 2015, nr 25, s. 27-48; K. Garwol, *Hejt w Internecie – analiza zjawiska*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2016, nr 4/18, s. 304-309. Problematyka mowy nienawiści i hejtingu (hejterstwa) podejmowana była też wielokrotnie na łamach prasy opiniotwórczej jak np. „Gazeta Wyborcza”, „Newsweek”, „Polityka”, „Tygodnik Powszechny”.

języku prawniczym. Istota mowy nienawiści ujmowana jest w różny sposób⁴. Wielość wypowiedzi przedstawicieli szeroko pojętej humanistyki i bogactwo słownictwa, jakim się posługują, wydaje się być niekiedy odwrotnie proporcjonalna do precyzji wypowiedzi, szczególnie w aspekcie definicyjnym czy klasyfikacyjnym zjawisk hejtu, cyberhejtu i mowy nienawiści. Dodać też muszę, że zamiar adekwatnego opisanie nowych zjawisk prowadzi do tworzenia nowych, związanych z pojęciem hejtu terminów, jak „trolling”, „patostreaming” czy „przestępstwo z nienawiści”. Słowo „hejt” rzadko występuje w uzasadnieniach orzeczeń sądów cywilnych⁵. W artykule skupiam się na ustaleniach w zakresie katalogu roszczeń, z jakimi przeciwko hejterom może wystąpić ich ofiara, tj. – na gruncie prawa cywilnego – poszkodowany lub pokrzywdzony; precyzuję krąg osób uprawnionych do występowania z określonymi roszczeniami i zobowiązanych do spełnienia wysuwanych roszczeń oraz przedstawiam rodzącą się praktykę orzecniczą w zakresie cywilnoprawnej reakcji na hejt. Wszystko to podporządkowuję celowi podjętych badań, tj. poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie, czy prawo cywilne może stanowić skuteczne narzędzie (jedno z wielu) do walki z hejtem. Problem wydaje się istotny, gdyż hejt w przestrzeni publicznej – jaką przecież jest także Internet – u różnych osób może budzić poczucie strachu, osaczenia, kształtować niewłaściwe postawy społeczne, przerażać się w agresję fizyczną i obniżać poziom bezpieczeństwa.

Przyjęcie takich założeń nie zwalnia z podania choćby intuicyjnego oraz zastanego stanu w zakresie definiowania pojęć hejtu, cyberhejtu i mowy nienawiści, wszak dalsze rozważania muszą odnosić się do jakości, choćby niedoskonale, skonkretyzowanej, a nie dowolnej, materii. Hejt jest więc wypowiedzią w formie tekstowej lub obrazkowej wyrażającą niechęć lub brak aprobaty, wykraczającą poza dopuszczalną, konstruktywną krytykę, zaś mającą na celu jedynie wyrażenie negatywnych uczuć, jak np. obraźliwy lub agresywny komentarz zamieszczony w Internecie (cyberhejt), nieusprawiedliwione oczernianie, zamieszczanie komentarzy „niskiego rejestru stylistycznego”. Wg *Słownika języka polskiego PWN* jest to po prostu „obraźliwy lub agresywny komentarz zamieszczony w Internecie”⁶. Mowa nienawiści zaś, to każda forma wypowiedzi, która rozpowszechnia, podżega, propaguje lub usprawiedliwia nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm lub inne formy nienawiści oparte na nietolerancji, włączając w to nietolerancję wyrażaną w formie agresywnego nacjonalizmu

⁴ Np. S. Matlak, *Status ontologiczny mowy nienawiści*, „Naukowy Przegląd Dziennikarski” 2017, nr 4, s. 101-110.

⁵ Postanowienie SO w Lublinie z dnia 13.10.2014 r., I Ns 300/14; wyrok SO w Warszawie z dnia 30.11.2016 r., I C 863/15.

⁶ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/hejt.html> [dostęp: 20.05.2019].

lub etnocentryzmu, dyskryminacji lub wrogości wobec mniejszości, imigrantów, lub osób wywodzących się ze społeczności imigrantów⁷. Słusznie wskazuje się, że na mowę nienawiści można patrzeć z punktu widzenia możliwego konfliktu między dwoma podstawowymi prawami społeczeństw demokratycznych – wolnością wypowiedzi i wolnością od dyskryminacji⁸. Pojęcia hejtu i mowy nienawiści bywają używane zamiennie. Niektórzy autorzy wskazują na hejt jako pojęcie szersze niż mowa nienawiści (nie każda agresywna i przekraczająca granice kultury wypowiedź spełnia definicję mowy nienawiści). Wreszcie bywają stanowiska ograniczające hejt do wypowiedzi zawartych w Internecie, ale nie ograniczające przejawów mowy nienawiści do tego medium.

Pozostając na gruncie prawa wewnętrznego należy wskazać, że zarówno regulacje prawne, jak i praktyka stosowania prawa co do hejtu wykazują pewne niedoskonałości. Hejt nie został dotąd zdefiniowany przez ustawodawcę. Pojęcie to nie występuje w tzw. słowniczku żadnej ustawy.

Do mankamentów regulacji i praktyki prawa karnego zaliczam:

- wiarę w sprawczą moc zakazania czynu, czy nawet ustanowienia kary za czyn, bez działań wspomagających (potępienia społecznego, kar finansowych, edukacji);
- koniunkturalną praktykę organów ścigania, prowadzącą do częstego umarzania postępowań i stwierdzania niskiej społecznej szkodliwości tego typu zachowań i postaw⁹;
- trudności w odróżnieniu przejawów mowy nienawiści od dozwolonej wypowiedzi krytycznej lub satyrycznej i ryzyko wywołania penalizacją czynów związanych z używaniem mowy nienawiści tzw. efektu mrozącego i autocenzury, a w efekcie ograniczania podstawowych wolności i praw człowieka¹⁰;

⁷ Załącznik do rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy nr R (97) 20 przyjętej dnia 30.10.1997 r. Orzecznictwo sądów polskich korzysta też z dorobku orzeczniczego ETPC (zob. np. uzasadnienie wyroku SO w Warszawie z dnia 14.08.2013 r., XX GC 757/12 i wyrok ETPC z dnia 6.07.2006 r. w sprawie Erbakan przeciwko Turcji, skarga 59405/00). Należy też dodać, że o ile Komitet Ministrów Rady Europy łączy pojęcie mowy nienawiści z przynależnością do jakiejś grupy i tę grupę czyni adresatem wypowiedzi, to inne ciało Rady Europy, tj. Europejska Komisja przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji, wskazuje w swojej definicji mowy nienawiści, że celem takich wypowiedzi może być indywidualna osoba (European Commission against Racism and Intolerance, General Policy Recommendation No. 15, on combating hate speech, CRI (2016) 15, Recital 3).

⁸ E. Howard, *Moving hate speech to the civil courts*, „Anti-Discrimination Law Review” 2018, No. 1, s. 81 i powołana tam wypowiedź prof. Kevina Boyle’a.

⁹ A. Głiszczyńska-Grabias, *Orzecznictwo Komitetu Praw Człowieka oraz Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej ONZ dotyczące granic swobody wypowiedzi w odniesieniu do mowy nienawiści*, [w:] *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty...*, op. cit., s. 148-149.

¹⁰ E. Łętowska, *Zwodnicze uroki karanía „hate speech”*, [w:] *Mowa nienawiści w Internecie: jak z nią walczyć?*, op. cit., s. 17-19; E. Howard, op. cit., s. 83.

- trudności dowodowe, w tym konieczność wykazania winy w rozumieniu prawa karnego¹¹.

Natomiast mankamenty regulacji i praktyki prawa administracyjnego to:

- uznaniowość organów w zakresie podejmowania czynności administracyjnych;
- polityczne uzależnienie organów uprawnionych do podejmowania działań (np. polityczny wybór członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji i równocześnie władz telewizji publicznej).

W związku z tym należy się zastanowić, czy mankamentów tych będzie pozbawiona regulacja o charakterze cywilnoprawnym, w szczególności dotycząca ochrony dóbr osobistych¹². Dla porządku konieczne jest dokonanie pewnych założeń wstępnych co do kwestii niebudzących szczególnych wątpliwości i rozbieżności w doktrynie:

- hejt, jak i mowa nienawiści (w tym dokonywane za pośrednictwem Internetu), mogą dotyczyć indywidualnej osoby lub jakiejś (mniejszej lub większej, o ostro zarysowanych lub płynnych granicach) zbiorowości;
- ochrona w razie naruszenia dóbr osobistych przysługuje indywidualnie oznaczonym podmiotom, tj. osobom fizycznym (co nie wyklucza oczywiście, że osoba taka jest równocześnie członkiem jakiejś zbiorowości i dotyka ją hejt z uwagi na przynależność do tej zbiorowości), osobom prawnym i jednostkom organizacyjnym niebędącym osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną;
- przewidziana w Kodeksie cywilnym lista dóbr osobistych chronionych prawem cywilnym (art. 23 k.c.) jest otwarta (przykładowa);
- przy wyjaśnianiu istoty dobra osobistego, jak i naruszenia tego dobra, należy odwoływać się do kryteriów obiektywnych (przyjętych w społeczeństwie ocen), a nie subiektywnych (indywidualnych wartości świata uczuć i przeżyć psychicznych konkretnego człowieka);
- cywilnoprawna ochrona dóbr osobistych opiera się na konstrukcji prawa podmiotowego, przy czym istnieje wiele dóbr osobistych i odpowiadających im praw podmiotowych;
- podstawową przesłanką ochrony dóbr osobistych jest bezprawność zagrożenia lub naruszenia dobra, tj. sprzeczność z normami prawnymi lub zasadami współżycia społecznego.

¹¹ Ibidem.

¹² Artykuł dotyczy prawa polskiego, aczkolwiek należy wskazać, że problematyka została już dostrzeżona w literaturze obcej (E. Howard, op. cit., s. 80-97).

1. Dobra, podlegające ochronie prawa cywilnego, które może naruszać hejt

Oceniając hejt z punktu widzenia dóbr chronionych prawem cywilnym, należy stwierdzić, że może on naruszać zarówno wartości niematerialne (w szczególności dobra osobiste), jak i materialne ofiary hejtu.

Dobra osobiste, jakie mogą być naruszone przez hejt, to w szczególności: wolność (rozumiana szeroko, w tym stan wolności od strachu, obawy, od działania pod przymusem, użycia przemocy lub groźby przez inną osobę)¹³, cześć, dobre imię, wizerunek, sfera życia prywatnego, godność osobista, nazwisko, pseudonim, nazwa (np. zespołu muzycznego¹⁴), firma. W sytuacjach drastycznych, gdy hejt doprowadzi do próby samobójczej, dobrami chronionymi będą zdrowie i życie ludzkie.

Naruszenie dóbr materialnych może nastąpić w szczególności w stosunkach gospodarczych, w przypadku rozpowszechniania nienawistnych wypowiedzi wobec przedsiębiorcy lub jego działalności, który przez utratę dobrego imienia, marki, opinii o swoich produktach czy usługach, renomy, może tracić klientów, pracowników czy kooperantów, może ponosić różnego rodzaju szkody majątkowe¹⁵.

Prawo cywilne oferuje najszerszą paletę sankcji realizujących interes poszkodowanego tym zjawiskiem. Co do krzywd (szkód o charakterze niemajątkowym) należy odesłać przede wszystkim do regulacji zawartych w art. 23 i 24 k.c. oraz 448 k.c. wspieranych dodatkowo regulacjami znajdującymi się poza Kodeksem cywilnym (np. w Prawie prasowym – art. 31a i nast.). Z kolei co do szkód o charakterze majątkowym prawo cywilne kieruje się zasadą pełnego odszkodowania, obejmującego nie tylko straty, ale też korzyści, które poszkodowany mógłby osiągnąć (art. 361 § 2 k.c.).

2. Podmioty uprawnione

Podmiotami prawa cywilnego są osoby fizyczne, osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 1 i art. 33¹ k.c.).

Uprawnienia z tytułu naruszenia dóbr osobistych przysługują przede wszystkim indywidualnie oznaczonej osobie fizycznej, albowiem same dobra osobiste definiowane są jako uznane przez system prawny wartości (wysoko cenne

¹³ M. Pazdan, [w:] *System prawa prywatnego*, t. I, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2007, s. 1120.

¹⁴ Tak SN w wyroku z dnia 30.05.1988 r., I CR 124/88.

¹⁵ U. Podraza, *Hejt jako zagrożenie wizerunku i pozycji rynkowej firm*, „Kultura – Media – Teologia” 2017, nr 29, s. 33-43.

stany rzeczy) obejmujące fizyczną i psychiczną integralność człowieka, jego indywidualność oraz godność i pozycję w społeczeństwie, co stanowi przesłankę samorealizacji osoby ludzkiej¹⁶.

Przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych (art. 43 k.c.), zaś do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, stosuje się odpowiednio przepisy o osobach prawnych (art. 33¹ § 1 k.c.). Tym samym każdy podmiot prawa cywilnego (albowiem prawo cywilne zna tylko te trzy kategorie podmiotów prawa, które zarazem są podmiotami mogącymi występować przed sądem jako stroną procesu cywilnego – art. 64 § 1 i 1¹ k.p.c.) może być podmiotem pokrzywdzonym hejtem oraz podmiotem korzystającym ze środków ochrony prawnej (więc może to być dotknięty zjawiskiem Kowalski, ale też np. kościelna osoba prawna, stowarzyszenie lub fundacja, spółka prowadząca komercyjną działalność hejtowana przez konkurencję rynkową, spółdzielnia lub wspólnota mieszkaniowa hejtowana przez niezadowolonego ze sposobu działania mieszkańca jej zasobów itp.).

Wątpliwości dotyczą możliwości pośredniego naruszenia dobra osobistego jednostki przez zachowanie skierowane do jakiejś grupy, w szczególności niebędącej podmiotem prawa cywilnego (osobą prawną lub jednostką organizacyjną, o której mowa w art. 33¹ k.c.).

Tematykę podjęto w literaturze¹⁷, wskazując, że część może być naruszona przez wypowiedź odnoszącą się do kategorii osób, do której należy pokrzywdzony, przy czym muszą być spełnione pewne przesłanki:

- wszystkich członków grupy da się zindywidualizować¹⁸;
- grupa musi być niewielka;
- wypowiedź musi odnosić się do zindywidualizowanych członków grupy, a nie grupy jako takiej¹⁹.

W przypadku grup dużych i o nieoznaczonym lub trudnym do skonkretyzowania składzie wypowiedź odnosząca się do takiej grupy (np. jakaś grupa wyznaniowa, osoby o danej orientacji seksualnej, dziennikarze, sędziowie itp.) nie narusza bezpośrednio dóbr osobistych każdego członka tej grupy²⁰.

¹⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2011, s. 157.

¹⁷ J. Wierciński, *Niemajątkowa ochrona czci*, Warszawa 2002, s. 79-85; P. Księżak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009, s. 254-255; K. Pałka, M. Kućka, *Ochrona przed mową nienawiści – powództwo cywilne czy akt oskarżenia?*, [w:] *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty...*, op. cit., s. 48-54.

¹⁸ Wyrok SN z dnia 26.10.2001 r., V CKN 195/01, niepubl.

¹⁹ P. Księżak, op. cit., s. 254-255.

²⁰ J. Wierciński, op. cit., s. 80; K. Pałka, M. Kućka, op. cit., s. 49, przy czym co do sędziów wyrażono ostatnio odmienne stanowisko: W. J. Katner, *Dobra osobiste sędziów i ich ochrona przez prawo cywilne*, „Iustitia” 2018, nr 3, s. 122-123.

W mojej ocenie uznanie, czy wypowiedź dotycząca grupy narusza dobro osobiste członka tej grupy (co częściej będzie miało miejsce w przypadku mowy nienawiści niż hejtu), nie zależy ani od tego, czy wszystkich członków grupy da się zindywidualizować, ani od liczebności grupy. Po prostu wypowiedź może dotyczyć: samej grupy (wówczas, o ile jest to podmiot prawa cywilnego, np. kościelna osoba prawna, fundacja, spółka itp., może sama wystąpić z roszczeniem o ochronę naruszonych dóbr osobistych) tylko członka grupy, równocześnie grupy i jej członka.

W dwóch ostatnich przypadkach konkretnemu członkowi grupy będzie przysługiwała ochrona prawna. Jeżeli naruszenie dóbr osobistych dotyczy równocześnie grupy i członka grupy, to członek grupy może wystąpić ze stosownym roszczeniem nie dlatego, że naruszono bezpośrednio dobra osobiste grupy, a pośrednio członka, tylko dlatego, że naruszono dobro osobiste konkretnego członka grupy. Przykładowo wypowiedź: „przegrałem przed sądem w X sprawę, którą prowadził sędzia A, ale nie ma się czemu dziwić, skoro wszyscy sędziowie to sklepowi złodzieje, nieuki i łapówkarze” bezpośrednio negatywne cechy przypisuje grupie („wszyscy sędziowie to...”) o dużym i nieustalonym składzie (np. nie wiadomo, czy chodzi tylko o sędziów sądów powszechnych, czy też Sądu Najwyższego, sądów administracyjnych, TK, TS, a może jeszcze sędziów piłkarskich itp.). Zarazem jednak wskazanie w kontekście wypowiedzi sędziego A, któremu wprost przypisano tylko to, że wydał niekorzystny dla kogoś wyrok (nie jest to nic nadzwyczajnego, skoro zdecydowana większość wyroków jest dla jednej ze stron niekorzystna) narusza jego dobra osobiste. Będzie mógł więc skorzystać ze środków ochrony nie dlatego, że naruszono dobra osobiste grupy, do której należy (sędziów), tylko jego własne dobra osobiste.

W wyroku z dnia 06.04.2004 r., I CK 484/03²¹ SN stwierdził, że znieważenie papieża może naruszać dobra osobiste – w postaci uczuć religijnych i przyjaźni – osoby duchownej, którą z papieżem wiąże stosunek bliskości i szczególne więzy emocjonalne. Ochrona prawna została przyznana powodowi nie dlatego (a właściwie nie tylko dlatego), że znieważono (naruszono dobro osobiste) papieża, ale dlatego, że naruszono dobra osobiste powoda.

Możliwość korzystania ze środków ochrony dóbr osobistych zależy więc w tym przypadku (gdy wypowiedź dotyczy pewnej grupy osób) od tego, czy zarazem dotyczy bezpośrednio członka tej grupy (a nie od liczebności grupy lub możliwości zidentyfikowania wszystkich jej członków).

²¹ OSNC 2005/4, poz. 69.

Możliwość korzystania ze środków ochrony przez osobę dotkniętą hejtem lub grupę (organizację) będzie zaś zależała od tego, czy mamy do czynienia z podmiotem prawa cywilnego mającym zdolność sądową (osobą prawną lub jednostką organizacyjną, o której mowa w art. 33¹ k.c.), czy nie.

Jak już wspominałem, w polskich i zagranicznych mediach, co pewien czas można przeczytać, że jakaś młoda osoba popełniła samobójstwo z uwagi na to, iż nie dała sobie rady z dotykającym ją hejtem. Powstaje w związku z tym pytanie, czy oprócz osoby bezpośrednio dotkniętej hejtem (tutaj: samobójcą) podmiotem uprawnionym do korzystania ze środków ochrony prawnej (i jakich) może być inna osoba, w szczególności członek najbliższej rodziny zmarłego (np. rodzice osoby, która na skutek hejtu popełniła samobójstwo). Zgodnie z art. 446 § 4 k.c. sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Zobowiązany do naprawienia szkody jest ten, kto ponosi odpowiedzialność deliktową za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia i – w dalszej konsekwencji – śmierć bezpośrednio poszkodowanego. Samobójstwo niewątpliwie – niezależnie od sposobu, w jaki zostało dokonane – powoduje „uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia”. Jeśli zostanie wykazany związek przyczynowy między hejtem a samobójstwem (np. na podstawie listu pożegnalnego skonfrontowanego z treścią wpisów na forach internetowych), to należy uznać, że „uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia” skutkujące śmiercią pokrzywdzonego jest skutkiem deliktu hejtera. Z punktu widzenia członków najbliższej rodziny krzywda wynikająca ze śmierci osoby najbliższej może być nawet większa (z uwagi na natężenie cierpień) w razie spowodowania samobójstwa przez działania hejtera, niż w przypadku np. śmierci w wypadku drogowym. Związek przyczynowy między zachowaniem sprawcy deliktu a śmiercią nie musi zaś być bezpośredni. Sprawca poniesie odpowiedzialność na zasadach ogólnych odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych²². Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 21.06.1976 r.²³ stwierdził, że

„Wywołanie przez lekarza u osoby małoletniej na skutek postępowania sprzecznego z zasadami współżycia społecznego, dotyczącymi ochrony osobowości człowieka, jego godności i pozycji w społeczeństwie – stanu zagrożenia jej osobowości wiadomością o jej chorobie – może być uważane za pozostające w normalnym związku przyczynowym

²² Zob. też J. Ciechorski, *Odpowiedzialność szpitala psychiatrycznego za śmierć pacjenta w wyniku samobójstwa w świetle orzecznictwa*, „Prawo i Medycyna” 2016, nr 4, s. 31.

²³ IV CR 193/76, OSPiKA 1977/6, poz. 106.

z targnięciem się tej osoby małoletniej na swoje życie, jeżeli nie ma przekonywujących podstaw do łączenia samobójstwa z nienormalnością psychiczną ofiary. Zagadnienie bowiem związku przyczynowego nie może być ograniczone tylko do reakcji między zdarzeniami w świecie fizycznym. Obiektywnie dające się stwierdzić fakty zachodzące w sferze psychiki wywołane przez bezprawne zachowanie się innej osoby mogą także u normalnej pod względem psychicznym osoby doprowadzić do reakcji wyrażającej się w targnięciu na swoje życie”.

Obok zadośćuczynienia członkom najbliższej rodziny zmarłego samobójcy może przysługiwać roszczenie odszkodowawcze za szkodę majątkową wynikającą ze znacznego pogorszenia sytuacji życiowej na podstawie art. 446 § 3 k.c.²⁴.

Uprawnionymi do występowania z roszczeniami mogą być też osoby, które poniosły koszty leczenia i pogrzebu zmarłej ofiary hejtu (art. 446 § 1 k.c.) oraz osoba, względem której ciążył na zmarłym ustawowy obowiązek alimentacyjny i inne osoby bliskie, którym zmarły dobrowolnie i stale dostarczał środków utrzymania (art. 446 § 2 k.c.).

3. Podmiot odpowiedzialny

Podmiotem odpowiedzialnym za hejt jest przede wszystkim autor wpisu (analogicznie nagrania, artykułu itp.).

Jeśli naruszenie dobra osobistego zostało dokonane przez kilku sprawców, bądź odpowiedzialność za nie ponosi kilka osób (np. hejtu wobec jednej ofiary dopuściła się więcej niż jedna osoba albo za bezprawne treści odpowiada zarówno hejter, jak i ten, kto udostępnia zasoby systemu teleinformatycznego), odpowiedzialność za wyrządzoną czynem niedozwolonym szkodę jest solidarna (art. 441 k.c.), co służy interesowi poszkodowanego (pokrzywdzonego), zaś niewątpliwie może być kłopotliwe dla współodpowiedzialnych w ramach roszczeń regresowych między nimi (art. 441 § 2 k.c.).

Co do cyberhejtu należy też wskazać, iż zgodnie z art. 14 ust 1 ustawy z 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną odpowiedzialność ponosi też

²⁴ Zgodnie z wyrokiem SA w Krakowie z dnia 27.04.2016 r., I ACa 65/16, niepubl., członkom najbliższej rodziny nauczycielki, która popełniła samobójstwo z uwagi na mobbing w miejscu pracy, zostały przyznane odszkodowanie i zadośćuczynienie na podstawie art. 446 § 3 i 4 k.c.

ten, kto udostępnia zasoby systemu teleinformatycznego²⁵. W jednym z najnowszych orzeczeń Sąd Apelacyjny w Warszawie stwierdził, że

„1. Uzyskanie wiedzy usługodawcy o bezprawnym charakterze danych wyłącza od tej chwili brak jego odpowiedzialności na gruncie tego unormowania za dalsze udostępnianie tych wpisów, bez względu na to, co jest źródłem tej wiedzy, tj. czy żądanie osoby dotkniętej takim bezprawnym wpisem, czy też uzyskanie tej wiedzy przez administratora portalu samoistnie, np. na skutek działania moderatora lub nawet w inny sposób. 2. Gdy do naruszenia dóbr osobistych dochodzi na skutek użycia wulgaryzmów czy też sformułowań, które już *prima facie* mogą być ocenione jako naruszające dobra osobiste innych osób, sytuacja jest prosta – należy przyjąć domniemanie uzyskania przez administratora portalu wiedzy samoistnie o bezprawnym charakterze danych już z momentem opublikowania na portalu tego typu treści. 3. Ujemne oceny krytyczne podlegają kontroli z punktu widzenia motywów osoby formułującej lub rozpowszechniającej tego rodzaju ocenę (w szczególności czy motywem tym jest działanie w obronie społecznie uzasadnionego interesu, przejrzystości życia publicznego i realizowania prawa społeczeństwa do informacji, nie zaś chęć dokuczenia lub poniżenia osoby krytykowanej w opinii publicznej) oraz pod względem formy wypowiedzi krytycznej, w szczególności co do tego, czy forma ta nie jest obraźliwa, nadmiernie ekspresyjna lub nieadekwatna do okoliczności. Samoistna kontrola przez administratora motywów osób zamieszczających krytyczne opinie nie jest w istocie możliwa. Zatem dopiero uzyskanie wiedzy usługodawcy o bezprawnym charakterze danych zamieszczonych na portalu wyłącza od tej chwili brak jego odpowiedzialności za dalsze udostępnianie wpisów”²⁶.

Jeśli chodzi o niepełnoletnich sprawców hejtu należy wskazać, że zgodnie z art. 426 k.c. małoletni, który nie ukończył lat trzynastu, nie ponosi odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę. Małoletni poniżej lat 13 może jednak ponosić odpowiedzialność na zasadzie słuszności zgodnie z art. 428 k.c., zgodnie z którym, gdy sprawca z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego nie jest odpowiedzialny za szkodę, a brak jest osób zobowiązanych do nadzoru, albo

²⁵ Wyrok SN z dnia 10.01.2014 r., I CSK 128/13; wyrok ETPC z dnia 10 października 2013 r.; wyrok SN z dnia 24.11.2017 r., I CSK 73/17; skarga nr 64569/09 w sprawie Delfi AS przeciwko Estonii.

²⁶ Wyrok SA w Warszawie z dnia 21.06.2018 r., I ACa 204/17, niepubl.

gdy nie można od nich uzyskać naprawienia szkody, poszkodowany może żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody od samego sprawcy, jeżeli z okoliczności, a zwłaszcza z porównania stanu majątkowego poszkodowanego i sprawcy, wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego. Po ukończeniu 13 lat zdolność deliktowa małoletniego podlega ogólnym regułom i sąd może uznać niedopuszczalność przypisania winy małoletniemu, jeżeli stan jego sprawności fizycznej i intelektualnej uniemożliwił mu ocenę znaczenia jego czynu, jak też przyjąć, że będzie on ponosił odpowiedzialność za swój czyn. W przypadku wyłączenia odpowiedzialności małoletniego odpowiedzialność za jego czyn może ponosić w szczególności osoba zobowiązana do nadzoru (np. rodzice).

Zgodnie z art. 38 Prawa prasowego odpowiedzialność cywilną za naruszenie prawa spowodowane opublikowaniem materiału prasowego ponoszą autor, redaktor lub inna osoba, którzy spowodowali opublikowanie tego materiału; nie wyłącza to odpowiedzialności wydawcy. W zakresie odpowiedzialności majątkowej odpowiedzialność tych osób jest solidarna.

Przy tym pojęcie prasy obejmuje także internetowe wydanie określonego tytułu prasowego czy programu telewizyjnego²⁷. Nie jest zaś materiałem prasowym komentarz umieszczony przez anonimowego autora na tzw. forum internetowym²⁸.

4. Roszczenia przysługujące ofiarom hejtu wg prawa cywilnego

Prawo cywilne materialne i procesowe pozwala ofiarom hejtu na formułowanie szerokiej palety roszczeń, poczynając od powództwa o ustalenie, przez żądanie o zaniechanie tego typu działań, dopełnienie czynności potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia, w szczególności złożenie oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie, zadośćuczynienie pieniężne dla pokrzywdzonego lub na wskazany cel społeczny, odszkodowanie za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej lub zadośćuczynienie dla osób bliskich zmarłej ofiary hejtu, odszkodowanie za szkodę majątkową na zasadach ogólnych i roszczenia oparte na przepisach prawa prasowego (o opublikowanie sprostowania).

Wbrew pozorom wystąpienie z powództwem o ustalenie (art. 189 k.p.c.) może okazać się dopuszczalnym i wystarczającym środkiem walki z hejterem²⁹.

²⁷ Wyrok SA w Łodzi z 31.05.2017 r., I ACa 1534/16, niepubl.

²⁸ Wyrok SN z dnia 24.11.2017 r., I CSK 73/17, niepubl.

²⁹ Dodać jednak trzeba, że w orzecznictwie wciąż istnieją rozbieżności co do dopuszczalności lub niedopuszczalności wykorzystywania art. 189 k.p.c. w celu ochrony dóbr osobistych i chociaż dominują

Działalność osób dokonujących wpisów mających charakter internetowego hejtu opiera się na poczuciu bezkarności i anonimowości. W związku z tym ujawnienie takiej osoby i potwierdzenie orzeczeniem sądowym, że oto ta właśnie osoba dokonała naruszenia czyjegoś dobra osobistego „demaskuje” taką działalność i piętnuje jej sprawcę, co może być wystarczającym impulsem do powstrzymania się przez nią od takich działań w przyszłości, a nawet działać prewencyjnie na innych potencjalnych sprawców. Interes prawny powoda przejawiał się będzie w zamiarze usunięcia niepewności czy i kto dokonał naruszenia dobra osobistego. Dopuszczalne jest żądanie ustalenia faktu, jeśli ma on charakter prawotwórczy, zaś powstanie stanu zagrożenia lub naruszenie dobra osobistego prowadzi do powstania stosunku prawnego między sprawcą a podmiotem, którego dobro osobiste jest zagrożone lub naruszone. Interes w uzyskaniu wyroku ustalającego można mieć w szczególności w sytuacji, gdy pokrzywdzony nie wywodzi żadnych roszczeń majątkowych, zaś wpis z Internetu został już usunięty.

Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne (art. 24 § 1 k.c.). W szczególności roszczenie takie może być przydatne, gdy mamy do czynienia z sytuacją, kiedy do naruszenia dobra osobistego już doszło, a oprócz tego uzasadniona jest obawa jego naruszenia w przyszłości, co ma miejsce np. w razie zamieszczenia zniesławiającej informacji w Internecie.

Oprócz żądania zaniechania działań zagrażających lub naruszających dobro osobiste pokrzywdzony może dochodzić dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. W praktyce jest to najczęściej żądanie zamieszczenia oświadczenia o określonej formie i treści (sprostowanie informacji, przeprosiny³⁰), np. na stronie internetowej, na której zamieszczono znieważający lub zniesławiający komentarz.

Ten, czyje dobro osobiste zostało naruszone, może żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Wprawdzie dolegliwości o charakterze niemajątkowym (w przypadku hejtu i mowy nienawiści – głównie cierpienie psychiczne) nie da się wycenić w pieniądzu, jak szkody majątkowej, ale zadośćuczynienie ma charakter kompensacyjny, proporcjonalny do zakresu krzywd. Podstawę prawną roszczenia stanowią wtedy art. 23 i 24 k.c. oraz art. 448 k.c.

jest pogląd o dopuszczalności takich powództw (zamiast wielu zob. M. Pazdan, op. cit., s. 1162 i powołane tam orzecznictwo i literaturę oraz wyrok SN z 13.11.2014 r., V CSK 29/14, niepubl.), wciąż wyrażane są też poglądy odmienne (np. wyrok SA w Katowicach z 08.11.2016 r., I ACa 596/16, niepubl.).

³⁰ Wyrok SN z dnia 16.04.1999 r., II CKN 279/98, niepubl.

Jak już wspomniano wyżej, hejt w skrajnych przypadkach może doprowadzić do samobójstwa ofiary. Uprawnionymi do dochodzenia roszczeń mogą być wtedy najbliżsi członkowie rodziny zmarłego.

Zgodnie z art. 446 § 3 k.c. sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego stosowne odszkodowanie, jeżeli wskutek jego śmierci nastąpiło znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej.

Zgodnie z art. 446 § 4 k.c. sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. W przypadku wykazania związku przyczynowego między hejtem a samobójstwem pokrzywdzonego dochodzi też do pokrzywdzenia najbliższych członków rodziny. Naruszonym dobrem osobistym są więzi rodzinne, gdyż szczególna więź emocjonalna między członkami najbliższej rodziny pozostaje pod ochroną prawa³¹.

Ponadto, na podstawie art. 446 § 1 k.c., możliwe jest wystąpienie z roszczeniem o zwrot kosztów leczenia i pogrzebu, zaś na podstawie art. 446 § 2 k.c. z roszczeniem odszkodowawczym w miejsce alimentów.

Zgodnie z art. 24 § 2 k.c., jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych. Może to mieć miejsce w szczególności w razie hejtu związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej lub innej działalności zawodowej.

Zgodnie z Prawem prasowym (art. 39), jeżeli redaktor naczelny odmówił opublikowania sprostowania albo sprostowanie nie ukazało się w określonym terminie lub ukazało się z naruszeniem obowiązujących przepisów, zainteresowany podmiot może wytoczyć powództwo o opublikowanie sprostowania.

W orzecznictwie pojawiły się też nowe rodzaje roszczeń charakterystyczne dla naruszeń dóbr osobistych w Internecie, jak zobowiązanie pozwanego do zawiadomienia podmiotu zarządzającego portalem, iż zamieszczona w nim treść, jako bezprawna, narusza dobra osobiste powoda oraz roszczenie o usunięcie profilu³².

5. Praktyka orzecznicza

Analiza orzecznictwa sądów powszechnych i Sądu Najwyższego wskazuje na to, że pokrzywdzeni hejtem i mową nienawiści korzystają, i to skutecznie, z przysługujących im środków ochrony prawnej.

³¹ Uchwała SN z dnia 22.10.2010 r., III CZP 76/10, niepubl.

³² P. Modrzejewski, *Odpowiedzialność innych podmiotów niż sprawca naruszenie dóbr osobistych w Internecie*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2017, nr 3, s. 56-57 i powołane tam orzecznictwo.

Żądania kierowane lub uwzględniane przez sądy w ramach ochrony dóbr osobistych naruszonych przez hejt, cyberhejt i mowę nienawiści obejmują roszczenia o:

- usunięcie komentarzy internautów, naruszających dobra osobiste, zamieszczonych na stronie internetowej;
- usunięcie z serwisu internetowego nagrania (filmu);
- zobowiązanie pozwanego do opublikowania na stronach internetowych lub w prasie oświadczenia przeproszającego o określonej formie i treści;
- zadośćuczynienie za naruszenie dóbr osobistych;
- zasądzenie określonej sumy na cel społeczny³³.

Podsumowanie

Prowadzenie walki z hejtem, cyberhejtem i mową nienawiści na gruncie prawa cywilnego ma swoje wady i zalety.

Jako podstawowe bariery utrudniające korzystanie z roszczeń przysługujących ofiarom hejtu na drodze cywilnej wskazałbym – obok braku świadomości pokrzywdzonych co do środków, z których mogą korzystać:

- 1) anonimowość sprawców czynów bezprawnych,
- 2) trudności dowodowe w procesie cywilnym.

Remedium i środkiem ułatwiającym dochodzenie praw przed sądem miał być tzw. „ślepy pozew” (powstał projekt nowelizacji k.p.c. autorstwa Nowoczesnej, przewidujący przepisy dot. „Postępowania w sprawach o ochronę dóbr osobistych przeciwko osobom o nieustalonej tożsamości” w art. 505⁴⁰-505⁴⁵ k.p.c.). Pozew taki – składany przez pokrzywdzonego hejtem przeciwko nieznanemu pozwanemu – którego dane będzie ustalał sąd, wskazuje tylko tekst zamieszczony w Internecie, datę, godzinę i miejsce jego publikacji (adres URL zasobu danych internetowych) oraz nazwę profilu lub login użytkownika. Oprócz tego powód musiałby:

- złożyć oświadczenie, że sam nie naruszył dóbr osobistych pozwanego;

³³ Zob. np. wyrok SN z dnia 10.01.2014 r., I CSK 128/13; wyrok SA w Katowicach z dnia 13.02.2014 r., I ACa 1086/13; wyrok SO w Siedlcach z dnia 28.11.2013 r., I C 1113/12; wyrok SA w Warszawie z dnia 11.06.2015 r., I ACa 1842/14; wyrok SN z dnia 30.09.2016 r., I CSK 598/15; wyrok SO w Warszawie z dnia 30.11.2016 r., I C 863/15; wyrok SA w Warszawie z dnia 12.01.2017 r., VI ACa 1659/15; wyrok SA w Warszawie z 13.10.2017 r., I ACa 1208/16.

- złożyć oświadczenie, że podjął próbę powiadomienia pozwanego za pośrednictwem Internetu o zamiarze wytoczenia przeciwko niemu powództwa bądź, że powiadomienie takie nie było możliwe.

Projekt ten został odrzucony przez większość sejmową.

Do zalet regulacji cywilnoprawnej w zakresie ochrony osób dotkniętych hejtem i mową nienawiści należy:

- szeroki zakres dóbr prawnych chronionych przez prawo cywilne, w szczególności zaś otwarty katalog dóbr osobistych chronionych w art. 23, 24 i 448 k.c., a także objęcie ochroną prawa cywilnego praw podmiotowych zarówno majątkowych, jak i niemajątkowych;
- możliwość występowania z roszczeniami w związku z naruszeniem interesów niemajątkowych lub majątkowych przez wszystkie podmioty prawa cywilnego dotknięte skutkami hejtu;
- możliwość kierowania roszczeń nie tylko przeciwko bezpośredniemu naruszcycielowi (samemu hejterowi), ale też przeciwko innym podmiotom (redaktor, wydawca, podmiot udostępniający zasoby systemu teleinformatycznego), a także solidarna odpowiedzialność współodpowiedzialnych za szkodę;
- bogata paleta różnorodnych roszczeń, jakie przysługują ofiarom hejtu, a także możliwość uzyskania pełnego odszkodowania i zadośćuczynienia;
- możliwość występowania z roszczeniami przez członków najbliższej rodziny w razie śmierci ofiary hejtu;
- pozostawienie dochodzenia roszczeń w rękach samych zainteresowanych.

Na koniec należy stwierdzić, że:

- możliwość występowania przeciwko sprawcom tego rodzaju czynów z powództwami cywilnymi stanowi dobre uzupełnienie dla regulacji prawa karnego i administracyjnego, które – podobnie jak praktyka ich stosowania – wykazują istotne mankamenty³⁴, od których co najmniej w pewnym zakresie wolne są regulacje prawa cywilnego;
- podejmowane są dalsze próby usunięcia przeszkód w dochodzeniu roszczeń związanych z naruszeniami dóbr osobistych w Internecie (tzw. ślepy pozew);

³⁴ M. Płatek, *Mowa nienawiści – przesłanki depenalizacji* [w:] *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty...*, op. cit., s. 55-92; M. Krotoszyński, *Trzecia droga: środki administracyjne w zwalczaniu mowy nienawiści (głos w dyskusji)*, [w:] *ibidem*, s. 114-127.

- zwalczanie hejtu i mowy nienawiści w Internecie i innych mediach nie ogranicza się do działań prawnych (w ramach stosowania i tworzenia prawa), ale też obejmuje kampanie medialne i edukacyjne;
- korzystanie przez uprawnionych z możliwości, jakie daje prawo cywilne, w miejsce prawa karnego, może być także bardziej korzystne dla osób odpowiedzialnych za hejt, np. wyrok karny powoduje stygmatyzację, w tym ryzyko utraty pracy, bez żadnej korzyści dla poszkodowanego (może to np. utrudnić uzyskanie odszkodowania), podczas gdy wyrok w sprawie cywilnej mankamentów takich jest pozbawiony, równocześnie lepiej zabezpieczając interes samego poszkodowanego.

Bibliografia

1. Ciechorski J., *Odpowiedzialność szpitala psychiatrycznego za śmierć pacjenta w wyniku samobójstwa w świetle orzecznictwa*, „Prawo i Medycyna” 2016, nr 4.
2. Garwol K., *Hejt w Internecie – analiza zjawiska*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2016, nr 4/18.
3. Howard E., *Moving hate speech to the civil courts*, „Anti-Discrimination Law Review” 2018, no. 1.
4. Juza M., *Hejterstwo w komunikacji internetowej: charakterystyka zjawiska, przyczyny i sposoby przeciwdziałania*, „Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja” 2015, nr 25.
5. Katner W. J., *Dobra osobiste sędziów i ich ochrona przez prawo cywilne*, „Iustitia” 2018, nr 3.
6. Książak P. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009.
7. Matlak S., *Status ontologiczny mowy nienawiści*, „Naukowy Przegląd Dziennikarski” 2017, nr 4.
8. Modrzejewski P., *Odpowiedzialność innych podmiotów niż sprawca naruszenie dóbr osobistych w Internecie*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2017, nr 3.
9. *Mowa nienawiści w Internecie: jak z nią walczyć?*, red. D. Bychawska-Siniarska, D. Głowacka, Warszawa 2013.
10. Pazdan M. [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. I, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2007.
11. Podraza U., *Hejt jako zagrożenie wizerunku i pozycji rynkowej firm*, „Kultura – Media – Teologia” 2017, nr 29.
12. Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2011.
13. Szymczak E., *Hejting jako przykład współczesnego zagrożenia w przestrzeni społecznej*, „Studia Edukacyjne” 2015, nr 37.
14. Wierciński J., *Niemajątkowa ochrona czci*, Warszawa 2002.

15. *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, red. R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, A. Bodnar, A. Gliszczyńska-Grabias, Warszawa 2010.
16. Woźniński M., *Prawnokarne aspekty zwalczania mowy nienawiści*, Warszawa 2014.

Civil law as a tool for preventing breach of the sense of security by hatred

Abstract

The article presents an analysis of hatred as a phenomenon breaching the sense of security and other legal rights protected by civil law. Within it I analyze the scope of entities that may submit claims, as well as entities that are obliged to satisfy claims of persons affected by the effects of hatred. I also present a catalogue of claims which can be submitted by hate victims and other persons (in particular the closest family members). All this is aimed at finding the answer to the question whether civil law is (or rather may be) the right tool in the fight against hatred and what are its advantages and disadvantages in comparison with criminal and administrative law regulations dealing with hatred.

Keywords: hate speech, personal interests, Internet, compensation, protection of personal interests, means of protections